

BAS V LJUDSKEM PETJU

dr. URŠA ŠIVIC

Za slovensko ljudsko pevsko izročilo v splošnem velja, da je večglasno. Čeprav je poudarjanje večglasja (tri-, štiri-, celo pet- in šestglasja) v Sloveniji že skoraj pregovorno, pa predvsem zaradi pomanjkanja priložnosti za petje in vplivov drugih glasbenih zvrsti opazovanje današnjega stanja ljudskega petja razkriva še veliko drugih plati.

Dvoglasje se v najbolj preprosti obliki izvaja pretežno v vzporednih terciah ali sekstah, pri čemer seveda prihaja tudi do drugih intervalnih razmerij (pri tem ne upoštevam načinov dvoglasja, kot je na primer petje z ležečim spodnjim glasom) in v splošnem pevci z njim nimajo težav – razen tisti, ki s spontanim petjem nimajo nikakršnih izkušenj. Medtem ko je melodično glasbeno mišljenje razmeroma naravno in ga pevci izvajajo spontano, pa se za problematično najpogosteje izkaže petje basa, ki zahteva popolnoma drugačno, harmonsko glasbeno mišljenje.

Ta prispevek zato združuje teoretična navodila za petje 'pravega' ljudskega basa (ne vključuje bordunskega načina) in opozarja na njegove nepravilnosti, ki so pri današnjem ljudskem, predvsem organiziranem petju najpogostejše. Notni primeri so nastali na podlagi terenskih posnetkov, dodani 'popravljeni' primeri pa so zastavljeni po tradicionalnih zakonitostih, vendar kot taki niso zavezujoči.

Zakonitosti petja ljudskega basa so enake tako za ženske, moške kot tudi mešane pevske skupine, njegovi načini pa so različni, saj na njih vplivajo posamezni pevci, lokalna tradicija petja in tradicija petja določene pesmi. Kjer se petje še vedno prenaša tradicionalno, z generacije na generacijo, skupine z basiranjem nimajo težav. Tam, kjer je

Pevci iz Lokovca svoje glasove – tudi bas – vodijo na svojevrsten način.
(Foto: Janez Eržen, regijsko srečanje pevcev in godcev, grad Bogenšperk, 18. 10. 2008.)

tradicija prekinjena in je ljudsko petje naučeno na novo, pa opazimo posledice predvsem pri basiranju, in sicer kot vpliv drugih glasbenih načinov (zborovskega petja, narodnozabavne glasbe) ali pa zaradi neznanja bas niti ne najde poti v pesem in je tako večglasje skrčeno na dvoglasje.

Po načelih slovenskega večglasja bi morala skupina pevcev (torej več kot dva pevca) peti (vsaj) triglasno. Enoglasni ali dvoglasni zapisi v pesmaricah naj ne bodo zavajajoči, saj ne kažejo dejanskega stanja petja, temveč zgolj to, da je bila pesem na terenu posneta z določenim številom glasov, pri poustvarjanju pa je treba manjkajoče glasove dodati v skladu z zakonitostmi lokalne in splošne pevske tradicije. Pri tem je lahko v najboljšo oporo učenje od pevca, še bolje več pevcev iz lokalne skupnosti (kar najbolj ustreza tradicionalnemu prenašanju glasbenih vsebin in načinov) ali na podlagi teoretsko zastavljenih navodil. Slednje sicer pojasnjuje tehnično plat basiranja, vendar pa ne vključuje ostalih prav tako pomembnih prvin ljudskega petja, kot so način vodenja glasu, barva, glasnost ...

Če so nekdanj skupaj zapeli trije pevci ali tri pevke, je navadno vsak pel svoj glas – torej je bil med njimi tudi bas.
Pevke PD Ruda Sever Gorišnica na regijskem srečanju pevskih in godčevskih skupin.
(Foto: Janez Eržen, Osluševci, 3. 6. 2007.)

Fotografije žal ne moremo slišati, lahko jo zgolj gledamo in se spominjamo večglasja Vaberških fantov s Pohorja.
(Foto: Janez Eržen, Pevci nam pojejo, godci pa godejo, Tolmin, 15. 11. 2008.)

STRUKTURA LJUDSKEGA BASA

Bas je tisti glas, ki – gledano v triglasju – zgornjima glasovoma doda ton, da nastanejo akordi oziroma lahko rečemo, da bas zgornji melodiji harmonizira. Večino slovenskih ljudskih pesmi lahko harmoniziramo z dvema akordoma: z akordom na prvi stopnji lestvice – toniko (T) in akordom na peti stopnji lestvice – dominantno (D). To velja predvsem za harmoniziranje melodij starejših pesmi, medtem ko so melodije številnih novejših pesmi (ki so prešle med ljudske iz repertoarja zborovske ali popularne, tudi narodno-zabavne glasbe) toliko kompleksnejše, da je tudi proces harmoniziranja oziroma basiranja težji in bolj zapleten. Predvsem naj tovrstnih pesmi ne izbirajo skupine, ki niso gotove v basiranje preprostih pesmi.

a) Bas z osnovnim postopom (T-D-T)

Notni primer kaže bas z najosnovnejšim vzorcem gibanja: iz osnovnega tona (T) s skokom kvarte navzdol na dominantno (D) in nazaj v osnovni ton (T). Ta dva tona sta nujna za harmonizacijo te melodije in tudi za večino melodij slovenskih ljudskih pesmi.

Musical score for the first example. It consists of two systems of music. Each system has a vocal line in treble clef and a bass line in bass clef. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 3/8. The lyrics are: "Ra - sti mi, ra - sti, trav - ca ze - le - na, tam na tej trav - ci na hiš - ca sto - ji, la - la - le - ja, tra - la - la le - ja, tam na tej trav - ci na hiš - ca sto - ji." The bass line follows a T-D-T pattern.

b) Bas z razširjenim postopom (T-S-D-T)

Nekatere melodije zahtevajo v harmonizaciji poleg tonike in dominante tudi subdominanto (S) – akord na četrti stopnji lestvice (takt 11).

Musical score for the second example. It consists of two systems of music. Each system has a vocal line in treble clef and a bass line in bass clef. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 3/8. The lyrics are: "Glej - te, glej - te, kaj je tam, tri - je kra - lji gre - jo k nam, na ka - me - lah je - zdi - jo, od zla - ta se sve - ti - jo." The bass line follows a T-S-D-T pattern.

c) Bas s harmonsko tujimi toni

Poleg zgoraj omenjenih osnovnega (T-D-T) in razširjenega postopa (T-S-D-T) so v basovi liniji pogosti t. i. harmonsko tuji toni (ločimo prehajalne in menjalne tone). Ti toni za harmonizacijo niso nujni, saj se zaradi njih osnovna harmo-nska struktura ne spreminja, vendar v pesem vnašajo harmonsko pestrost in razgibanost.

Musical score for the song 'Ra-sti mi, ra-sti, trav-ca ze-le-na, tam na tej trav-ci na hiš-ca sto-ji, la-la-le-ja, tra-la-la-le-ja, tam na tej trav-ci na hiš-ca sto-ji.' The score is written in 3/8 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of two systems of music, each with a vocal line in the treble clef and a bass line in the bass clef. The lyrics are written below the notes.

Dodani so zgornji menjalni ton (takta 7 in 15) in padajoči prehajalni toni (takta 3 in 10).

Zgoraj omenjenim tonom lahko dodajamo še katere druge tone, vendar je zelo pomembno, na katerih mestih in v kolikšni meri: če skušamo na vsak način zapolniti vse osnovne basove skoke, potem postane pesem kičasta, zvenela bo v načinu zborovske ali narodno-zabavne glasbe, zato je bolj gotova preprostejša osnovna basova struktura.

NEPRAVILNOSTI V BASIRANJU

a) Triglasje

O triglasju govorimo takrat, ko slišimo (teoretično) tri različne glasove: osnovno melodijo oziroma glas *naprej* (navadno v srednjem glasu), spremljevalno melodijo oziroma glas *čez* (navadno terco nad osnovnim glasom) in bas:

----- spremljevalna melodija

_____ osnovna melodija

~~~~~ bas

Musical score for the song 'Le-ži, le-ži rav-no po-lje, po po-lju mla-di fan-tič gre, ker on si po-je tak le-po, ko da bi žvi-žgav na žve-glo.' The score is written in 3/8 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of two systems of music, each with a vocal line in the treble clef and a bass line in the bass clef. The lyrics are written below the notes.

b) Šuštarbas¹

Petje s *šuštarbasom* ni triglasno petje! Slišimo sicer tri različno visoke glasove, vendar sta teoretično to samo dva: eno izmed melodij pojeta dva glasova, in sicer v razmerju oktave, torej v dveh različnih pevskih registrih.

----- spremljevalna melodija
 _____ osnovna melodija
 ----- spremljevalna melodija, *šuštarbas*

Gre torej za dvoglasje, pri katerem eden od glasov podvaja drugega. Ta primer 'lažnega' večglasja je najpogostejša napaka pevskih skupin. Pevci so prepričani, da pojejo triglasno oziroma da pojejo z basiranjem, saj jim daje melodija, podvojena v spodnjem pevskem registru, zaradi temnejše barve vtis basa. Pri tem je nujno, da pevci oziroma njihovi vodje ločijo med petjem s *šuštarbasom* in petjem z basom, žal pa prav nezmožnost slušnega prepoznavanja predstavlja bistveno oviro pri odpravljanju te nepravilnosti.

Hladna jesen že prihaja, po dolinah slanca pada,
 čas se mi je ženiti, pa nimam zbrane ljubice.

ali
 _____ osnovna melodija
 ----- spremljevalna melodija
 _____ osnovna melodija, *šuštarbas*

Hladna jesen že prihaja, po dolinah slanca pada,
 čas se mi je ženiti, pa nimam zbrane ljubice.

¹ Izraz *šuštarbas* ni strokovno in vsesplošno uveljavljen, zato ga pišem v ležeci pisavi.

Kako delati

Triglasje z basom

Hla-dna je - sen že pri - ha - ja, po do - lin - cah slan - ca pa - da,
čas se mi je že - ni - ti, pa ni-mam zbra - ne še lju - bi - ce.

c) Dvojni šuštarbas

Lažni vtis štiriglasja ustvarja način, pri katerem sta v različnih glasovih podvojeni osnovna in spremljevalna melodija. Govorimo lahko o nekakšnem 'dvojnem šuštarbasu', teoretično pa gre – tako kot v primeru ene podvojene melodije – samo za dvoglasje.

_____ osnovna melodija
----- spremljevalna melodija
_____ osnovna melodija, šuštarbas
----- spremljevalna melodija, šuštarbas

Zu - naj je ne - vi - hta bi - la, dež na o - knu je ro - sil,
mi - dva sva se pa lju - bi - la, lep ve - čer je na - ma bil.

d) Triglasje brez basiranja

Pri tem načinu triglasja zgornji in spodnji glas z vzporednimi sekstami ustvarjata osnovno ljudsko dvoglasje, srednji glas pa ju harmonsko dopolnjuje, torej v nebasovski legi prevzema vlogo basiranja.

The image shows a musical score for a three-part setting. It consists of three staves of music. The top staff is the vocal line with lyrics: "Vr-tec o - gra - di - la bo - dem, ro - žic na - sa - di - la bo - dem, vmes pa na - gelj, ro - žma - rin, da bom golj - fa - la fan - te ž njim." The middle and bottom staves provide harmonic accompaniment. The music is in a key with one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The score includes various rhythmic values and rests, with repeat signs at the end of each line.

Pevke ljudskih pesmi Folklornega društva Lancova vas se basu ne odpovejo.
(Foto: Janez Eržen, regijsko srečanje pevskih in godčevskih skupin, Osluševeci, 3. 6. 2007.)

e) Intonančno nečist basov konec

Največkrat bas dostopa do osnovnega tona tonike s skokom kvarte navzgor; kitico ali tudi posamezne verze pa pogosto sklene s skokom kvinte navzdol (v obeh primerih gre za isti ton, vendar v oktavnih razlikah). Skok navzdol je zaradi velikosti intervala pa tudi zaradi spremembe pevskega registra težji od skoka navzgor, zato se zgodi, da je končni ton intonančno nečist. S tem pevci samo ustvarijo vtis basa, saj ton, ki ga dosežejo s skokom navzdol, barvno seveda zveni bolj basovsko, zanemarijo pa njegovo višino. Vzrok za to je ali prenizka intonacija, torej pevec tega tona fizično ne more zapeti, ali pa zgolj pevska površnost. Če so končni basovski toni netočni, naj pevci pojejo skok navzgor.

Ko zbra-ni gre-mo vsi skoz vas, za-po-je-mo mi vsi na-glas, de-kle-ta nas po-

slu-ša-jo in o-ken-ca od-pi-ra-jo, in o-ken-ca od-pi-ra-jo.

† = intonančno nedoločljiv ton

Ta prispevek prikazuje nekatere pravilne in nepravilne načine basiranja v ljudskem petju, ki pa postanejo zahtevni v praksi, torej v situacijah, ko bi morali pevci oziroma njihovi vodje razlikovati nepravilnosti od pravilnosti. Tu je teoretično, predvsem pa slušno glasbeno znanje ključno, saj so pevci, na primer, ki ne ločijo med *šuštarbasom* in basom, prepričani, da pojejo triglasno. Rešitvi iz takšne in tudi drugih pevske situacij sta naslednji: pevcem lahko pomaga in svetuje teoretično in slušno vešč zunanji (lahko tudi notranji) 'svetovalec' ali pa pevec iz domačega okolja, ki je suveren v basiranju in se drugi lahko od njega učijo.

Tako kot za druge glasbene zvrsti velja tudi za ljudsko petje, da mora biti intonančno čisto. Tu ne gre za izčiščeno natančnost, ki velja v umetnostni (klasični) glasbi, pa vendar: ljudsko petje mora biti ubrano, pogoj za to pa sta natančnost in intonančno čisto petje oziroma dober posluš. Zaradi vedno večje organiziranosti v ljudskem petju in predstavljanja na odru naj bi bil vsak izmed glasov usklajen, torej naj bi tudi basisti/basistke peli/e usklajeno, enoglasno, saj kakršna koli variiranost vnesejo v petje nejasnosti oziroma *fals* tone. Pri tem ne gre za to, da bi hoteli ljudsko petje kot deloma spontano glasbeno dejavnost pripeljati do skrajnih meja predvidljivosti in vnaprejšnje urejenosti, temveč preprosto za to, da dosežemo ubranost in harmoničnost glasov.